

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده پردیس باغ ملی

پایان نامه تحصیلی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته پژوهش هنر

عنوان

تأثیر حضور شرکت زیگلا بر کیفیت (طرح و نقش و رنگ)
قالی‌های ایران از دوره قاجار تا پایان جنگ جهانی دوم

استاد راهنما

دکتر محمدتقی آشوری

نگارش و تمقیق

سحر ایلخان

بهمن ماه 1393

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده پردیس باغ ملی

پایان نامه تحصیلی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته پژوهش هنر

عنوان

تأثیر حضور شرکت زیگلا بر کیفیت (طرح و نقش و رنگ)
قالی‌های ایران از دوره قاجار تا پایان جنگ جهانی دوم

استاد راهنما

دکتر محمدتقی آشوری

نگارش و تمقیق

سحر ایلخان

بهمن ماه 1393

پیشکش بہ:

پدر و مادر عزیزم

کہ وجودشان کرمانخش زندگی ام است

وداود سادلو

ہمسرمہر بانم کہ بدون کجک او انجام این پایان نامہ مقدور نمی شد.

با تشکر و قدردانی بسیار از استاد گرانقدرم

جناب آقای دکتر محمدتقی آشوری

و مدیر گروه محترم

جناب آقای دکتر زاویه

و با تشکر فراوان از اساتید محترم دانشگاه هنر

که همواره وقت گرانبهایشان را بی دریغ در اختیارم گذاشتند.

چکیده

پس از زوال صادرات طلا و نقره و پس از آن ابریشم خام، پنبه و تریاک که اقتصاد ایران وابسته به آن‌ها بود، نوبت به فرش رسید. از این‌رو در میانه دوره قاجار صنعت فرش رواج یافت. این تجارت پرسود پای سرمایه‌گذاران خارجی را نیز به عرصه تجارت فرش ایران باز کرد. شرکت‌های چندملیتی فعالیت‌های گسترده‌ای را در این زمینه آغاز کردند چنان‌که در برخی مناطق، تولیدکنندگان داخلی به کلی به حاشیه رانده شدند. از مشهورترین این شرکت‌ها زیگلر بود که در مناطق اراک، تبریز، کرمان و... فعالیت می‌کرد. ورود شرکت‌های چندملیتی به اقتصاد فرش ایران سبب دگرگونی‌هایی در کمیت و کیفیت آن شده‌است. در برخی مناطق این دگرگونی‌ها بیشتر است چنان‌که اصول زیباشناسانه فرش منطقه را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. تحقیق حاضر می‌کوشد به تجزیه و تحلیل طرح و نقش فرش‌های تولیدی شرکت زیگلر در منطقه سلطان‌آباد (اراک) - که از مراکز اصلی فعالیت شرکت زیگلر بوده است - بپردازد و، این فرضیات را اساس کار قرار داده و نتیجه گرفته است که ورود شرکت‌های چندملتی بر کمیت فرش‌بافی افزود اما از کیفیت آن کاست؛ همچنین شرکت زیگلر با بهره‌گیری از سنت‌های طراحی منطقه تغییراتی در تناسبات و شیوه سامان‌بندی نقوش مطابق با سلیقه بازارهای هدف ایجاد کرد که تا امروز نیز در برخی فرش‌های ایران مورد استفاده دارد. در پایان باید گفت شرکت زیگلر طرح و نقش جدیدی به نقشه‌های فرش ایران اضافه نکرد بلکه با تغییر در اندازه و رنگ نقوش و به هم ریختن ترکیب‌بندی نقشه‌های سنتی سبکی تازه در طراحی فرش ایران پدید آورد که کمتر بر اساس اصول زیباشناسانه فرش ایران است و می‌توان آن را سبک زیگلر نامید.

بیشتر داده‌های این تحقیق بصورت میدانی گردآمده و برای برخی بررسی‌های تاریخی به اسناد مراجعه شده است. روش تحقیق بر اساس شیوه اجرا توصیفی-تحلیلی و داده‌ها به شیوه کیفی تجزیه و تحلیل شده است.

واژگان کلیدی: هنرقالی بافی ایران، دوره قاجار، شرکت زیگلر، طرح و نقش و رنگ.

فهرست

1.....چکیده

کلیات تحقیق

1. تعریف مسئله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق.....5
2. پیشینه تحقیق
- کتاب‌ها.....6
- پایان‌نامه‌ها.....8
- مقالات.....9
3. ضرورت انجام تحقیق9
4. فرضیه10
5. هدف‌ها(اصلی و فرعی)10
6. روش انجام تحقیق10
7. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....11
8. چارچوب نظری پژوهش11

فصل اول: فرش بافی در دوره قاجار

- (1-1) اوضاع سیاسی و اجتماعی دوران قاجار.....13
- (1-2) اقتصاد در دوران قاجار16
- (1-3) فرش بافی در دوران قاجاریه.....20
- (1-4) شرکت‌های چندملیتی (تعاریف و کارکردها)24
- (1-5) ورود شرکت‌های چندملیتی به حوزه فرش بافی.....27
- (1-6) شرکت زیگلر28
- (1-7) ورود شرکت زیگلر به حوزه قالیبافی اراک.....31

فصل دوم: بررسی مؤلفه‌های کیفی (طرح، نقش و رنگ) در قالی‌های حوزه فرش بافی اراک پیش از

حضور شرکت زیگلر

- 39.....(2-1) بررسی طرح، نقش و رنگ در قالی‌های منطقه اراک.....
- 40.....(2-1-1) طرح‌های یک‌چهارم
- 40.....لچک‌ترینج.....
- 53.....افشان
- 59.....(2-1-2) طرح‌های یک‌دوم
- 61.....(2-1-3) طرح‌های واگیره‌ای
- 62.....1. نقش خرچنگی.....
- 66.....2. نقش بته‌ای
- 68.....3. نقش ماهی در هم یا هراتی
- 74.....(2-2) بیان ویژگی‌های کلی طرح‌های رایج منطقه اراک
- 75.....(2-3) بررسی نقوش متداول در قالی‌های قدیم منطقه اراک.....
- 75.....1. نقش گل شاه عباسی.....
- 78.....2. نقش گل‌های گرد و دسته‌گلی (خوشه‌ای)
- 80.....3. نقش بته جقه
- 81.....4. نقش غنچه
- 83.....5. نقش برگ
- 85.....6. نقش اسلیمی
- 86.....(2-4) بررسی طرح و نقش حاشیه در فرش‌های منطقه اراک
- 88.....(2-5) رنگ‌رزی و رنگ‌بندی در قالی‌های منطقه اراک

فصل سوم: بررسی مشخصات کیفی (طرح، نقش و رنگ) قالی‌های تولیدی شرکت زیگلر

- 93..... (3-1) بررسی طرح‌های قالی‌های زیگلر
- 95..... (3-1-1) طرح‌های یک‌چهارم
- 95..... 1. لچک‌ترنج
- 106..... 2. قالی‌های موسوم به «ساروق آمریکایی»
- 110..... (4-1-3) طرح‌های واگیره‌ای
- 118..... (3-2) نقوش مورد استفاده در قالی‌های زیگلر
- 118..... 1. نقش گل شاه عباسی
- 121..... 2. گل‌های چندپر
- 122..... 3. نقش غنچه
- 122..... 4. نقش برگ
- 122..... 5. نقش اسلیمی
- 123..... (3-3) بیان ویژگی‌های کیفی (طرح و نقش و رنگ) قالی‌های زیگلر
- 125..... (3-4) بررسی نقاط افتراق طرح و نقش و رنگ قالی‌های زیگلر با سنت‌های فرش‌بافی منطقه
- 126..... 1. تغییر در ابعاد کلی فرش
- 127..... 2. تغییر در ابعاد و اندازه لچک‌ترنج نسبت به زمینه
- 128..... 3. تغییر در تناسبات طرح‌های واگیره‌ای
- 130..... 4. تغییر در ابعاد و اندازه حاشیه نسبت به متن و حاشیه‌ها نسبت به هم
- 131..... 5. تغییر در اندازه نقوش

133	6. ساختار چندلایه در طرح و نقش
134	7. اهمیت در ایجاد فضای خالی
136	8. پیوند میان حاشیه و متن در طرح فرش
136	9. اندازه نقوش حاشیه
139	10. عدم رعایت گوشه‌سازی در نقوش حاشیه
140	11. رنگ‌بندی

فصل چهارم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

144	(4-1) گزارش تحقیقات میدانی و جمع‌بندی مطالب
177	(4-2) نتیجه‌گیری

فهرست تصاویر

21	تصویر (1-1): تصاویر مربوط به عدل‌بندی و صادرات فرش در دوره قاجار
----	--

- 29..... تصویر (1-2) قلعه حاج وکیل یا قلعه زیگلر.....
- 41..... تصویر (2-1): تصویرقالی ساروق با سبک سنتی.....
- 44..... تصویر(2-2) قالی قدیمی ساروق، مجموعه شخصی.....
- 46..... تصویر (2-3) قالی قدیمی ساروق.....
- 47..... تصویر (2-4): طرح‌های خطی از فرم ترنج قالی‌های قدیم اراک.....
- 48..... تصویر(2-5): طرح‌های خطی از فرم لچک قالی‌های قدیم اراک.....
- 48..... تصویر (2-6): حاشیه قالی‌های قدیم اراک.....
- 49..... تصویر (2-7): قالی قدیمی ساروق.....
- 50..... تصویر (2-8): فرم ترنج در قالی‌های منطقه اراک.....
- 54..... تصویر (2-9): قالی ساروق، با نقش لچک ترنج افشان.....
- 56..... تصویر (2-10): نقشه سلطان‌آباد، متعلق به دارایی‌های شرکت موروکیان.....
- 59..... تصویر (2-11): قالی ساروق (حدود1938م/1317ش).....
- 64..... تصویر (2-12): فرش قدیمی اراک، $2/5 \times 3/5$ ، طرح خرچنگی.....
- 67..... تصویر (2-13): نقش بوته میر، منطقه ساروق، ذرع و چارک.....
- 67..... تصویر (2-14): بوته میر، ذرع و چارک.....
- 70..... تصویر(2-15): فراهان، ماهی، کناره.....
- 70..... تصویر(2-15): ماهی ساروق در ترکیب با نقش لچک ترنج.....
- 77..... تصویر (2-16): نمونه‌های نقش گل شاه‌عباسی در قالی‌های ساروق.....
- 79..... تصویر (2-17): نقش گل‌های چندپر در قالی‌های اراک.....
- 81..... تصویر (2-18): نقش بته‌جقه در قالی‌های اراک.....

- 82.....تصویر(2-19): نقش غنچه در قالی های منطقه اراک.....
- 84.....تصویر (2-20): نقش برگ در قالی های منطقه اراک.....
- 85.....تصویر (2-21): نقش اسلیمی در قالی های منطقه اراک.....
- 87.....تصویر(2-22): حاشیه در قالی های قدیم منطقه اراک.....
- 89.....تصویر(2-23): جدول رنگی قالی های قدیم اراک.....
- 94.....تصویر(3-1): نقشه لچک ترنج، مجموعه خصوصی، آرشیو کمپانی زیگلر.....
- 96.....تصویر(3-2)قالی زیگلر با طرح لچک ترنج.....
- 99.....تصویر(3-3): نقشه ترنجی زیگلر، سلطان آباد.....
- 100.....تصویر(3-4): قالی با طرح لچک ترنج تلفیقی با درختی.....
- 103.....تصویر(3-5): قالی های زیگلر با نقش لچک ترنج کف ساده.....
- 106.....تصویر(3-6) قالی های زیگلر با نقش لچک ترنج.....
- 107.....تصویر(3-6): نمونه ای از قالی ساروق-آمریکایی.....
- 108.....تصویر(3-7) طراحی خطی از ترنج قالی های زیگلر.....
- 111.....تصویر(3-8): قالی زیگلر با طرح واگیره ای.....
- 111.....تصویر(3-9): قالی زیگلر با طرح واگیره ای.....
- 113.....تصویر(3-10) قالی زیگلر با طرح واگیره ای.....
- 114.....تصویر(3-11): قالی زیگلر با طرح واگیره ای.....

- 115.....تصویر (3-12) قالی زیگلر با نقش واگیره‌ای
- 116.....تصویر (3-13): قالی ساروق، نقش مستوفی
- 116.....تصویر (3-14): ساروق، نقش مستوفی
- 119.....تصویر (3-15): طرح‌های خطی از نقش گل شاه‌عباسی در قالی‌های زیگلر
- 120.....تصویر (3-16): نقش گل شاه‌عباسی در قالی‌های زیگلر
- 121.....تصویر (3-17): نقش گل‌های گرد در قالی‌های زیگلر
- 122.....تصویر (3-18): نقش غنچه در قالی‌های زیگلر
- 122.....تصویر (3-19): نقش برگ در قالی‌های زیگلر
- 122.....تصویر (3-20): نقش اسلیمی در قالی‌های زیگلر
- 127.....تصویر (3-21): نحوه سامان‌بندی لچک و ترنج نسبت به ابعاد کلی زمینه را در قالی قدیم اراک
- 127.....تصویر (3-22): نحوه سامان‌بندی لچک و ترنج در قالی زیگلر است
- 127.....تصویر (3-23): نحوه سامان‌بندی لچک و ترنج در قالی زیگلر است
- 129.....تصویر (3-24) نمونه تکرار شده طرح قالی زیگلر در زمینه
- 130.....تصویر (3-25): نمونه قالی زیگلر در قیاس با قالی اراک
- 132.....تصویر (3-26) مقیاس نقوش قالی‌های زیگلر با قالی‌های قدیم اراک
- 135.....تصویر (3-28): اهمیت به ایجاد فضای خالی در ترکیبات قالی‌های زیگلر
- 137.....تصویر (3-29): نمایش عدم وجود ارتباط میان نقوش و ترکیبات حاشیه و متن در قالی زیگلر

- 138.....تصویر(30-3) نمایش نسبت اندازه نقوش حاشیه به متن در قالی‌های زیگلر.....
- 139.....تصویر(31-3): عدم رعایت گوشه‌سازی در نقوش حاشیه قالی‌های زیگلر.....
- 143.....تصویر(31-3): نمونه‌ای از آرم شرکت زیگلر.....
- 145.....تصویر(1-4) نمونه‌ای از تولیدات کارگاه نیشابور به سبک قالی زیگلر.....
- 146.....تصویر(2-4): تصاویر مربوط به کارگاه بافت قالی‌هایی به سبک زیگلر در شهر نیشابور.....
- 147.....تصویر(3-4): تصاویر مربوط به کارگاه بافت قالی‌هایی به سبک زیگلر در شهر نیشابور.....
- 148.....تصویر(4-4): نمایی از فرش‌های صادراتی در کارگاه فرش‌بافی نیشابور.....
- 149.....تصویر(5-4): نمایی از فرش‌های صادراتی در کارگاه فرش‌بافی نیشابور.....
- 150.....تصویر(6-4): نمایی از فرش‌های صادراتی در کارگاه فرش‌بافی نیشابور.....
- 151.....تصویر(7-4): نمایی از فرش‌های صادراتی در کارگاه فرش‌بافی نیشابور.....
- 152.....تصویر(8-4): نمایی از فرش‌های صادراتی در کارگاه فرش‌بافی نیشابور.....
- 153.....تصویر(9-4): زیگلر بختیاری.....
- 154.....تصویر(10-4): زیگلر بختیاری.....
- 154.....تصویر(11-4): زیگلر بختیاری.....
- 159.....تصویر(12-4): نمونه‌ای از فرش‌های چوبی که با طرح زیگلر بافته شده است.....
- 161.....تصویر(13-4): بازار فرش اراک.....
- 162.....تصویر(14-4): بازار فرش اراک.....

- 163.....تصویر (4-15): نمایی از بافنده شهر اراک و بازار فرش اراک.....
- 164.....تصویر (4-16): نمایی از بازار فرش شهر اراک.....
- 165.....تصویر (4-17): نمایی از بازار فرش شهر اراک.....
- 166.....تصویر (4-18): نمایی از بازار فرش شهر اراک.....
- 167.....تصویر (4-19): نمایی از بازار فرش شهر اراک.....
- 168.....تصویر (4-20): نمایی از بازار فرش شهر اراک.....
- 169.....تصویر (4-21): نمونه‌ای از طرح ماهی در اراک.....
- 170.....تصویر (4-21): نقشه لچک‌ترنج اراک.....
- 171.....تصویر (4-22): نمونه‌هایی از نقشه‌های قالی بافان منطقه اراک.....
- 172.....تصویر (4-23): نمونه‌هایی از نقشه‌های قالی بافان منطقه اراک.....
- 173.....تصویر (4-24): نمونه‌هایی از نقشه‌های قالی بافان منطقه اراک.....
- 174.....تصویر (4-25): نمونه‌هایی از نقشه‌های قالی بافان منطقه اراک.....

کلیات تحقیق

1. مقدمه:

تا دوره صفوی داده دقیقی از شیوه‌های تولید، طرح و نقش و اقتصاد و دادوستد فرش دستباف در دست نیست؛ مگر اشاره‌هایی در سفرنامه‌های جهانگردان و سفیران کشورهای غربی. از دوره صفوی به این سو با گسترش روابط بازرگانی و فرهنگی با اروپا، در نوشته‌های مستشرقین و سفرنامه‌های اروپاییان به نکته‌های در این باره برمی‌خوریم. گرچه این نوشته‌ها نیز منسجم نیستند و مختص فرش نیز نوشته نشده‌اند.

پیشینه حضور فرش در بازارهای خارجی به همین دوران برمی‌گردد که به سبب توجه به تمامی وجوه و جنبه‌های کیفی قالی، از جمله طرح، نقش، رنگ و مواد اولیه، فرش ایران توانست به کشورهای اروپایی راه یابد و از آن زمان تاکنون با وجود فراز و نشیب‌های مختلف در تولید و تجارت فرش، این محصول هنری همواره در ردیف اقلام عمده صادرات غیر نفتی ایران قرار داشته است.

روندی که در دوره صفوی با پیوستن ایران به شبکه تجارت جهانی آغاز شده بود، در میانه دوره قاجار گسترش بیشتری پیدا کرد. اما در آغاز این دوره اوضاع تجارت فرش مطلوب نبوده است و حتا بسیاری از مراکز قالی‌بافی از رونق افتاده بودند. «اقتصاد سیاسی ایران در دوره قاجار وضعیت خوبی نداشت. در واقع پس از انحطاط سلسله صفوی به سختی می‌توان اقتصاد ایران را برای مدتی قابل ملاحظه در موقعی مطلوب یافت. وخیم‌تر شدن اوضاع دو علت کم و بیش مرتبط داشت: از سویی آثار سوء درهم‌ریختگی و فساد مزمن اجتماعی - اقتصادی در دراز مدت بر هم انباشته می‌شد، و از سوی دیگر، توسعه سایر اقتصادهای سیاسی هم به تشدید فقر نسبی یک اقتصاد عقب‌مانده می‌انجامید» (سنجارانپور، 1373، ص 24).

چند دلیل عمده در گسترش هنر-صنعت قالی‌بافی ایران در دوره قاجار مؤثر بوده که از آن دست وضعیت بفرنج اقتصادی و استیصال دولتمردان در تأمین مخارج کشور بوده است. در میانه دوره قاجار، صنعت فرش‌بافی تحت تأثیر عوامل متعددی رونق می‌یابد. گرچه این رونق نه به معنی بهبود شرایط اقتصادی ایران که به‌واقع توفیقی اجباری است.

اقتصاد ایران در این دوره به نفت وابسته نیست، ولی به تعبیر (احمد سیف، 1373، ص 10) اقتصادی است به تمام معنی وابسته. شاه‌رگ حیاتی کشور در قرن نوزدهم به صدور طلا و نقره وابسته است. چند صباحی نمی‌گذرد که محصول ابریشم گیلان دچار مشکلاتی می‌شود. بیماری کرم ابریشم و سقوط تولید ابریشم از یک سو و از سوی دیگر بحران و قحطی پنبه در بازارهای اروپا موجب می‌شود که برای مدت کوتاهی تولید و صدور پنبه اهمیت یابد. سپس نوبت تریاک می‌شود و به همین نحو، در دهه‌های

آخر قرن، نوبت به تولید و صدور قالی می‌رسد. «در این مقطع تاریخی بود که نگاه اقتصاد ایران - که نفت در آن جایی نداشت - به طور کلی، به سوی تولید و صادرات فرش جلب شد و تولید و صادرات فرش دستباف رونق یافت. ارزانی نیروی انسانی در ایران و تقاضای طبقه مرفه اروپایی برای برخورداری از تولیدات این صنعت دستی، شرایط مناسبی را برای رونق تجارت فرش ایران فراهم آورد» (اتحادیه و پروان، 1389، ص 5).

یاوری پدید آمدن بازار بین‌المللی استانبول را نیز از عوامل رونق تجاری فرش ایران می‌داند: «با آغاز حکومت ناصرالدین شاه قاجار، بازرگانان تبریزی در استانبول، بازار مناسبی برای عرضه قالی ایران یافتند و فصل جدیدی در تاریخ قالی ایران گشوده شد. صادرات مستمر و گسترده این محصول صنعتی و فرهنگی ایران به دیگر ممالک جهان رواج یافت» (یاوری، ص 53). همزمان با گسترش فرش‌بافی در ایران برخی کشورهای اروپایی ترغیب شدند که در قالب شرکت‌های تجاری دولتی و خصوصی در صنعت فرش ایران سرمایه‌گذاری کنند.

به باور برخی کارشناسان گشایش شرکت‌های چندملیتی در ظاهر برای رشد فرش‌بافی بود اما بیش از آن در راستای اهداف استعماری و از زمره امتیازهایی بوده است که شاهان قاجار به اروپاییان داده بودند. این شرکت‌ها با به کارگیری فناوری فرش‌بافی که در ایران رایج بوده است و نیروهای فرش‌باف بومی کار خود را آغاز کردند و در شهرهایی چون تبریز، سلطان‌آباد (اراک) و کرمان سرمایه‌گذاری‌های کلانی انجام دادند و به سبب سرمایه‌ای که در اختیار داشتند توانستند نیروهای بسیاری را به کار بگمارند و کارگاه‌های متمرکز و غیرمتمرکز فرش‌بافی را راه‌اندازی کنند. این شرکت‌ها که در آغاز از فناوری بومی استفاده می‌کردند پس از مسلط شدن به فنون و آموختن ویژگی‌های کار، دست به تغییرات کمی و کیفی در شیوه‌های تولید فرش زدند.

نخستین هدف در انجام این پژوهش، تحقیق پیرامون تأثیرات حضور شرکت‌های چندملیتی بر هنر قالی‌بافی ایران بود. در راستای پژوهش به‌علت گستردگی مناطق قالی‌بافی ایران و نیز تعدد شرکت‌هایی که در دوره قاجار اقدام به تولید و تجارت در فرش ایران کردند، ناگزیر دامنه تحقیق را محدود به تأثیرات حضور شرکت زیگلر کردیم. همچنین از میان تمامی تأثیرات، تنها به مقوله‌های کیفی فرش شامل طرح و نقش و رنگ در سال‌های پس از فعالیت شرکت زیگلر پرداختیم.

منابع اصلی این پژوهش برپایه تحقیقات کتابخانه‌ای و میدانی است. این پایان‌نامه در سه فصل جمع‌آوری شده که فصل نخست آن گزارشی تاریخی از فرش‌بافی دوران قاجار و چگونگی ورود شرکت‌های چندملیتی به حوزه قالی‌بافی ایران است. فصل دوم به حضور و فعالیت شرکت زیگلر در شهر سلطان‌آباد (اراک) و بررسی سنت‌های فرش‌بافی این منطقه می‌پردازد. در فصل سوم پایان‌نامه تجزیه و تحلیل قالی‌های زیگلر و بررسی نقاط افتراق و اشتراک آن بیان می‌شود و در فصل چهارم به گزارشی مختصر از سفر به استان اراک و نتیجه‌گیری و جمع‌بندی مطالب می‌پردازیم.

تجزیه و تحلیل تصاویر از کتاب‌های موجود و تصاویری که بصورت میدانی گردآوری شد، انجام می‌شود. هدف اصلی بررسی نقاط اشتراک و افتراق قالی‌های زیگلر با اصول سنتی طراحی فرش ایران و تأثیراتی است که در سال‌های پس از فعالیت این شرکت در طرح و نقش و رنگ قالی‌های ایران پدید آمده است.

پژوهش در زمینه فرش دستباف با مشکلات بسیار روبه‌روست. کمبود منابع تحقیقاتی از یک سو و عدم دسترسی به تصاویر موثق از سویی دیگر زمینه فعالیت را دشوار می‌کند. تصاویر موجود در متون پژوهشی نیز تاریخ دقیقی برای نمونه‌های یافت شده ارائه نداده و حتی دسترسی به تصاویر قالی‌های موجود در گنجینه موزه‌های فرش ایران نیز با دشواری همراه است. آرشیو نقشه‌های شرکت زیگلر نیز که در بایگانی شرکت سهامی فرش ایران بود، در زمان نگارش پایان‌نامه مراحل انتقال به مرکز اسناد کتابخانه ملی ایران را دارد و دسترسی به آن‌ها ممکن نبود.

2. تعریف مسئله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق:

فرش ایران در طول تاریخ همگام با اوضاع سیاسی و اقتصادی جامعه چه از نظر کمی و چه کیفی دچار دگرگونی‌هایی شده است. میراث شکوهمند هنری و شیوه‌های تولید فرش دستباف ایرانی که از سال‌های آغازین دولت صفوی تا آغاز سلسله قاجار روبه تجاری‌شدن نهاده بود، در میانه دوره قاجار علاوه بر ارزش صادراتی بستری برای سرمایه‌گذاری خارجی را نیز فراهم آورد و شرکت‌های چندملیتی فعال در حوزه

اقتصادی ایران و خاورمیانه را به سمت خود فراخواند. از این رو شرکت‌های چندملیتی که پیش‌تر در دیگر عرصه‌های اقتصادی فعال بودند، قدم در تولید و تجارت فرش دستباف ایران نیز گذاشتند.

شرکت انگلیسی-سویسی زیگلر از شناخته‌شده‌ترین این شرکت‌هاست که در سال 1878م (1256ه.ش) در تبریز و سپس در اراک (سلطان‌آباد) تأسیس شد. حضور شرکت‌های بیگانه در سیاست و اقتصاد نابسامان دوره قاجار آثار کمی و کیفی بسیاری داشت. این تأثیرات در حوزه فرش دستباف در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و هنری قابل پیگیری و ارزیابی است.

ویژگی‌های کیفی فرش‌های تولید شده توسط شرکت‌های چندملیتی، ضمن هم‌سو شدن با سلیقه بازارهای اروپایی تغییراتی را نیز در طرح و نقش و رنگ‌بندی فرش ایرانی ایجاد کرد. بررسی این پژوهش بر روی طرح‌ها، نقوش و رنگ‌بندی قالی‌های تولیدی شرکت زیگلر و تأثیرات پس از حضور این شرکت-هاست. با توجه به اینکه بیشترین حضور شرکت زیگلر و دفاتر و کارگاه‌های آن در شهر سلطان‌آباد(اراک) بود به بررسی و تحلیل روند تغییرات طرح و نقش و رنگ فرش‌های منطقه اراک می‌پردازیم. هدف از این تحلیل بررسی تأثیراتی است که شرکت‌های چندملیتی چون زیگلر در ترکیب‌بندی و طرح و رنگ قالی‌های ایران و به‌طور ویژه شهر اراک داشته‌است. با این مقدمه سؤال‌های ذیل مطرح می‌شود:

- ورود شرکت‌های چندملیتی در دوره قاجار چه تأثیرات کیفی بر هنر-صنعت قالی‌بافی ایران داشته است؟
- ویژگی‌های کیفی فرش‌های تولیدی شرکت زیگلر کدامند؟
- شرکت زیگلر که بزرگترین تولیدکننده غیرایرانی در منطقه اراک بود تا چه حد به ساختارهای گذشته فرش‌های منطقه وفادار بود؟
- نقوش قالی‌های منطقه اراک چه تغییراتی را پذیرفت؟
- رنگ‌بندی فرش‌های تولیدی شرکت زیگلر تا چه حد برپایه سنت رنگی قالی‌های اراک استوار بود؟
- آیا می‌توان طرح‌های شرکت زیگلر را نوآوری در فرش ایران دانست؟
- آیا طرح و نقش جدید به فرش ایران اضافه شد؟

3. پیشینه انجام تحقیق:

کتاب‌ها: